

La col·lecció de muntures d'ulleres del Museu Cusí

The collection of eyeglass frames of the Cusí Museum

Cesca NIUBÓ PRATS, Martí PUJOL FORN, Maria Rosa BUHIGAS CARDÓ
Museu Cusí, Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya. C.E.: cescanp@gmail.com

Resum - El Museu Cusí fundat per Joaquim Cusí i actualment pertanyent a la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya, entre les diferents col·leccions en té una de dedicada a l'Optometria. Joaquim Cusí va començar a col·leccionar objectes d'aquesta temàtica perquè la seva empresa es dedicava principalment a l'oftalmologia. La col·lecció està formada per un conjunt de muntures d'ulleres i aparells de graduació que s'ha anat recopilant al llarg del temps. Hi ha diferents muntures d'ulleres dels segles XVIII, XIX i XX, muntures de proves per graduar la vista i una sèrie de muntures curioses com serien unes ulleres per a cavall, uns aclucalls per a gallines, muntures apedaçades, ulleres d'esquimal o una muntura de suro. En la presentació es fa una mica d'història de les ulleres i es mostren i comenten les diferents muntures pertanyents a aquesta col·lecció.

Paraules clau: ulleres, muntures, Museu Cusí.

Abstract - The Cusí Museum founded by Joaquim Cusí and currently belonging to the Royal Academy of Pharmacy of Catalonia, among the different collections has one dedicated to Optometry. Joaquim Cusí began collecting objects of this theme because his company was mainly dedicated to ophthalmology. The collection consists of a collection of eyeglass frames and graduation gear collected over time. There are different eyeglass frames from the 18th, 19th and 20th centuries, eyewear mounts and several curious mounts, such as horse goggles, hen chokes, patchwork mounts, Eskimo glasses or a cork mount. The presentation gives a little history of the glasses and shows and comment on the different frames belonging to this collection.

Keywords: Glasses, frames, Cusí Museums.

En Joaquim Cusí, fundador del Museu Cusí de Farmàcia, amb el seu afany de guardar tot allò que ell considerava que algun dia formaria part de la història i, perquè l'empresa estava dedicada a l'oftalmologia, va anar recollint diferents tipus d'ulleres i muntures. Aquesta col·lecció s'ha anat incrementant gràcies a les donacions de diferents persones que han vingut a visitar el Museu i creuen que un objecte per ells preuat, en un Museu es conservarà millor que a casa.

Les ulleres són, segons la definició de la Gran Enciclopèdia Catalana "Instrument òptic format per un parell de vidres (simples vidres o lents), muntats en una armadura, proveïda de dues barnilles o gafes que se sosté al nas i a les orelles, de manera que cadascun dels vidres s'escaigui davant un ull, per tal de corregir els defectes de la visió o protegir els òrgans de la vista".

Seguint aquesta definició, tenim tres punts:

1. Si no hi ha vidres no se'n podria dir ulleres
2. Els vidres necessiten un suport
3. No necessàriament s'han de sostenir a les orelles per fer la funció de corregir defectes de la visió o protegir la vista.

A la col·lecció del Museu Cusí hi ha diferents tipus de suports per a vidres i estris per a protegir els ulls, els quals, sense tenir en compte la definició de la enciclopèdia, s'han inclòs en aquesta comunicació.

En total a la col·lecció hi ha

- 36 ulleres (segles XVIII, XIX i XX)
- 1 impertinents
- 11 muntures i vidres de proves i accessoris de graduació i optotips
- 5 jocs de lents de contacte.

Història de les ulleres

En jeroglífics egipcis s'han trobat referències que ja es corregien els defectes visuals. Hi ha una imatge del faraó Den o Udimu, qui va ser el cinquè governant de la 1ª dinastia d'Egipte (2914-2867) en la qual sembla que porta davant dels ulls un enginy semblant a les ulleres actuals.

Sèneca en els seus escrits titulats *Qüestions naturals* ja va escriure: “Tots els objectes vistos a través de l'aigua semblen mes grans i una lletra menuda i confusa sembla més grossa i més clara”.

Deu segles més tard, l'àrab Alhazen, nascut a Bàssora el 965, en la seva obra *Tresor d'òptica* diu que un segment d'esfera de vidre fa semblar més grans els objectes (1021).

Al segle XIII uns monjos italians van fabricar les primeres lents esmerilades que funcionaven com a lupes. Uns anys més tard, al 1267, Roger Bacon (1220-1292) un frare franciscà d'Oxford, que va estudiar escrits sobre òptica dels àrabs, va tallar una lent en forma de llentia, i en la seva obra *Opus Majus* (1297) va anotar que les lletres es podien veure millor i mes grosses quan es miraven a través d'un segment pla d'una esfera de vidre. Va concloure que

això podia ajudar als ulls debilitats o a la visió de les persones grans. S'atribueix doncs a Roger Bacon la invenció de les ulleres.

El 1306, el pare Giordani Rivalto, frare de Pisa (Itàlia), en un sermó va dir: “No han passat 20 anys des que es va descobrir l'art de fer ulleres, una de les creacions més útils del món”, però no va mencionar el nom de l'inventor. Així que es podria dir que la idea de posar les lents en un suport va sorgir en aquella època, abans del 1290.

En un manuscrit de 1313, s'explica que al convent de Santa Caterina de Pisa va morir un frare franciscà que es deia Alexandre della Spina. Aquest monjo, molt treballador i pacient havia sentit a parlar d'ulleres se les enginyà per construir-ne unes semblants a les inventades per un altre italià, Salvino d'Armati. En un sermó, della Spina va dir: “Un altre home va ser l'inventor de les ulleres, però no va voler compartir el seu invent, en canvi jo ho he fet i sí que ho comparteixo amb tots”, així que va ser ell qui va popularitzar les primeres ulleres molt rústiques entre els monjos escriptors.

Sobre la tomba de Salvino Armati a Florència diu: *Salvino Armati d'Armato de Florence- Inventor de les Ulleres. Any 1317*. També hi ha el testimoniatge del naturalista florentí Francesco Redi que diu que a la seva biblioteca té la prova que l'honor d'haver inventat les ulleres és de Salvino d'Armati.

La majoria dels textos consultats desmenteixen que fos Salvino d'Armati l'inventor de les ulleres, sinó que s'atribueix aquesta idea a Roger Bacon.

La imatge més antiga que s'ha trobat d'una persona amb ulleres és un retrat del cardenal Ugone (mort el 1263), pintat per Thomas de Mòdena (1352), el quadre es troba a l'Església de Sant Nicolau a Treviso (Itàlia).

La col·lecció de Joaquim Cusí

Va iniciar-la el 1952, però en els seus inicis com a farmacèutic en la Moderna Farmàcia Cusí de Figueres ja oferia als seus clients els diferents models d'ulleres que podien adquirir.

Muntures

Pinçanàs

De manera industrial les primeres lents es van començar a fabricar als tallers de vidre de Murano, eren lents muntades en muntures de ferro, fusta o closca de tortuga carei, s'utilitzaven per a la presbícia i se subjectaven amb les mans, o sobre el nas, en deien *spectacles* (pinçanàs, *anteojos*, *quevedos*).

Figura 1 - Pinçanàs.

Ulleres dels segles XVIII, XIX i XX

El 1727 Edward Scarlett va idear les barnilles (branques o gafes) per subjectar-les a les orelles, sense haver de pessigar el nas. En deien *temple spectacles*.

Durant els segles XVIII, XIX i principis del XX es van fer servir ulleres de muntura metàl·lica, que normalment tenien forma rodona o ovalada, amb barnilles de diferents estils.

Les barnilles podien ser rodones i acoblar-se darrera de l'orella, n'hi ha via de barnilla recta i extensible, o amb la barnilla que es podia doblegar i això facilitava la introducció de les ulleres a l'estoig.

Figura 2 - Ulleres amb barnilla rodona.

Figura 3 - Ulleres amb barnilla doblegada.

Protectors per a esquimals

La primera muntura que mostrarem és la d'unes ulleres (*Snow goggles*) per a la neu. Van ser utilitzades pels esquimals, però van desaparèixer quan es van comercialitzar les ulleres amb vidres de color. Segons s'explica, quan els europeus van arribar al pol nord es van trobar amb els esquimals que ja feien servir aquest tipus de protectors. La protecció que ofereixen contra la ceguesa per la neu és limitada, però sembla ser que protegien la pell del voltant de l'ull contra la congelació quan el fred era molt intens, i a part, com que no tenen vidres, no es podien entelar ni tancar quan la nevada era intensa, amb la qual cosa, no calia treure's els guants per netejar-les. L'interior de les ulleres està pintat de color negre per disminuir el reflex.

D'aquestes muntures al Museu n'hi ha dues, unes que tenen una sola finestra que s'utilitzava quan hi havia pocs reflexos; les altres, amb dues obertures, es feien servir quan hi havia molta llum reflectida o sigui, quan hi havia més perill de fotoftàlmia.

Figura 4 - Muntures per a esquimals.

Ulleres per a animals

Al Museu hi ha unes ulleres amb vidres graduats per a cavalleries. Sembla ser que un oftalmòleg americà tenia un cavall que, segons el metge, no hi veia bé. Li va fer unes ulleres per corregir el problema. Aquestes ulleres van arribar al Museu en forma de donació d'un oftalmòleg de Madrid.

Figura 5 - Ulleres per a cavall.

Muntura de suro

Aquesta muntura va ser fabricada per un pacient de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, a qui se li van trencar les ulleres i no disposava de mitjans per comprar-ne unes altres. Van ser regalades al Museu al 1944. Les barnilles són de filferro i els vidres estaven enganxats amb cola.

Figura 6 - Muntura de suro.

Aclucalls

Els aclucalls són uns estris que s'utilitzen per tapar els ulls del bestiar i privar-lo de veure-hi. Els aclucalls que hi ha al Museu serveixen per posar sobre

el bec de les gallines i evitar que es pessiguessin entre elles.

Ulleres dobles

Són unes ulleres que es daten de finals del segle XVIII. Per a la visió llunyana es mira amb un sol vidre, i per a la propera s'hi sobreposa un vidre muntat sobre una frontissa i que queda doblegat al costat quan no s'ha d'utilitzar. Aquestes ulleres també tenen les barnilles plegables.

Figura 7 - Muntura doble, I.

Hi ha un altre tipus d'ulleres dobles que són de pasta i que tenen un doble vidre. Podria ser que fos una solució per a alguna persona d'un grau molt elevat de miopia.

Figura 8 - Muntura doble, II.

Ulleres bifocals

El 1755 l'inventor americà Benjamin Franklin va intentar no haver de canviar d'ulleres per mirar de lluny i de prop. Va partir pel mig els vidres de les

dues ulleres que tenia, i els va enganxar amb cola de manera que la meitat de dalt li va servir per mirar de lluny i la part de vidre de baix, per veure-hi de prop. Així van sortir les primeres ulleres bifocals.

Muntures de graduació o prova i diagnòstic

Al Museu hi ha muntures de les que fan servir els oftalmòlegs i els òptics per graduar la vista i una col·lecció dels vidres que s'utilitzen per a la graduació i pissarres de les que tenen els símbols que ajuden a establir la correcció òptima de la visió.

Les muntures per a diagnòstic serveixen per detectar les persones que presenten ambliopia i per al mesurament de la distància interpupil·lar.

Lents de contacte

Són càpsules de plàstic o de vidre que hom aplica sobre la còrnia per a corregir algun defecte de la visió.

El 1508 Leonardo da Vinci va dibuixar i descriure lents de contacte. René Descartes ho va fer el 1632. El 1888 Eugène Fick (suís) i Édouard Kalt (francès) van dissenyar i utilitzar aquest tipus de lents. El 1936 William Fernald de Nova York va dissenyar les lents de contacte de plàstic. El 1971 Otto Wickterle va comercialitzar les primeres lents de contacte de plàstic tou.

Figura 9 - Lents de contacte.

Impertinents

Els impertinents són unes ulleres amb mànec (normalment vertical, encara que plegable), que serveix per mantenir-los en el seu lloc, en comptes de col·locar-se pinçats al nas o a les orelles.

Se'ls coneix com a *impertinents*, perquè la gent normalment els portava a la mà, i se'ls posava a la cara quan volia veure alguna cosa o algú amb més detall. Aquesta acció es considera una impertinència pel fet que no es pot dissimular el gest i la direcció cap a on es mira i tothom s'adona que l'estan observant.

Figures 10.1 i 10.2 - Impertinents.

Conclusió

Des de fa més de 600 anys les ulleres són un estri indispensable per a les persones amb problemes de visió. En el Museu Cusí tenim una petita col·lecció que permet al visitant contemplar l'evolució de les ulleres i muntures, des de les més antigues fins arribar a les lents de contacte.

Bibliografia

- [CUSÍ, J]. Gafas del siglo XVIII. *Analecta terapèutica n°1*. Laboratorios del Norte de España, 1936.
- [CUSÍ, J]. Gafas para nieve (Snow goggles). *Analecta oftalmològica n°4*. Laboratorios del Norte de España, 1959.
- HEYMANN, A. *Lunettes et Lorgnettes de jadis*. París: J.Leroy et Cie. Éditeurs, 1931.
- KELLS INGRAM, J. *On the Opus Majus of Roger Bacon*. Dublin: The University Press by M.H.Gill, 1858.
- LUCENDO, J. *80 siglos de invenciones. Diccionario de los inventos*. Jorge Lucendo, 2019.
- Atti del Reale Istituto Veneto di science lettere ed arti*. Dal Novembre 1871 all'Ottobre 1872. Venezia: Presso la segreteria dell'istituto nel Palazzo Ducale, 1871-1872.
- Las viejas antiparras*. Publicación n°101. El Masnou: Tip. Laboratorios del Norte de España, 1934.

